

Dr. Wlassics Gyula VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁS- ÜGYI MINISZTER PROGRAMMBESZÉDE.

Művelt államokban a vall. és közokt. miniszter programja mindig nagy érdeklődést keltvén, Wlassics bemutatóját is elolvassák sokan, sokan kommentálták, találgatva, hogy mit hoz a jövő? Új csapáson fog-e haladni, vagy elődjeinek irányát követi-e?

Az új miniszter nem akar új közoktatási politikát kezdeni, s azt helyesen teszi, hiszen száz meg száz félbehagyott munkát talál hivatalában, csak ezeket fejezze be, s már akkor is nagy, de megbecsülhetetlen szolgálatokat tesz a következő nemzedéknek. Az általános reformok még halaszthatók, de nem az általános orvoslás, különben az itt-ott már élesen kiütő bajok megbénítják egész közoktatásunkat. Az elvi harcok lezajlása után tehát teljes erélyvel kell hozzájárulni a javításhoz, közoktatásunknak mind a három fokozatán, hogy Magyarország ne csak névleg, de tényleg is kulturállam legyen.

Programjának népoktatási részében megpendíti az 1868-ik évi XXXVIII. t.-cz. revisióját, reámutatva leglényegesebb hiányaira, itt-ott megjelölve az orvoslás módját is. De vajjon meglesz-e hozzá a kellő pénzerő? mert Magyarország keleti és déli részeiben a revisiónak csak akkor lesz hatása, ha a törvény betűi csengő pénzzel válthatók be, ha a hiányos, legtöbbször botrányos állapotban sínlő községi és felekezeti iskolákat állami, kellően szervezett intézetekkel pótolhatja a kormány, ha a tanítók létszámát megszorítja és szellemi niveaujukat emeli, anyagi helyzetüket pedig megjavítja.

Az elemi iskolák reformját tehát a tanítóképzőkben kell megkezdeni, mert azok ez idő szerint nem adnak, s jelen alakjukban nem is adhatnak annyi képzettséget, mennyit méltán megkövetelhetünk a kezdő tanítótól is.

Meg kell szaporítani a képezdek számát is, és az újakat a nemzetiségi vidékeken kell elhelyezni, hogy egy munkával kettőt

végezhessen a kormány: hogy a felekezeti képezdek növendékeit elvonja, s terjeszsze a magyar nemzeti érzületet. Emelnie kell a képezdei tanárok szellemi niveauját is, és ez csak úgy lehetséges, ha a képezdei tanároktól is ugyanazt a qualificatiót kívánja meg, melyet a középiskolaiaktól, ha azokat is az egyetemen képeztetni.

Föltétlenül reformálni kell a tanfelügyelőségeket, mert mai alakjukban nem felelnek meg a czélnak, melyet br. Eötvös József eléjük tűzött. Hogyan láthasson el egy-egy tanfelügyelő — még ha van is segédje — akkora vármegyét mint Bihar, Krassó-Szörény, Temes, Torontál? Ez teljes lehetetlenség, s a miniszter maga is mondja, hogy az 1892/93-ik évben a népiskoláknak csak 37%-át vizsgálták, vagy helyesebben látogatták meg. De nem is tehetnek másként, mert annyira elhalmozvák irodai teendőikkel, hogy legtöbbször ők maguk is kénytelenek másolgatni. Hiszen egyik másíknak 5—6000 numerusa van évenként! És irodájuk mégis alig egyéb, mint kiadóhivatal lefelé vagy fölfelé. Sok esetben nem is szakemberek. Munkájukat nagyon megkönnyíthetné a miniszterium, ha ott, a hol állami középiskolák vannak, a népiskolák látogatását, szellemi fölügyeletét, a középiskolák igazgatóira bizná. Ezzel — az igazgatók irányításának segélyével — legalább részben áthidaltatnék a nagy távolság is, mely a népiskolák negyedik, s a középiskolák első osztálya között van. Érintkeznek a két intézmény, és talán módjukban lenne a középiskolák igazgatóinak megakadályozniok, hogy ne tóduljon akkora selejtes contingens az első osztályokba, különösen nemzetiségi vidékeken, hol a községi és felekezeti intézetekből kikerült gyermekek alig, vagy épen semmit nem tudnak magyarul, sőt töredezve beszélnek az állami intézetekből érkező gyermekek is. Erről nagyon szomorú dolgokat tudnának elbeszélni a középiskolák igazgatói, kik számba veszik minden év elején új tanítványaik nyelvismereteit. A nemzetiségi vidékeknek falusi iskoláiból kikerülő gyermekeknek nagy része meg épen hasznavehetetlen elem, mert a legtöbbje magyarul alig tud olvasni, írni, és mégis jó bizonyítvánnyal jelentkezvén, joga van a középiskolába való felvételt követelnie. Az ilyen iskolákra terjeszsze ki figyelmét a miniszterium első sorban, s itt orvosolja a bajokat legelőször. A déli s keleti szerb és román, vagy csak román vidékek tanfelügyelői bőséges jegyzékeket tudnának betereszteni.

Népoktatási törvényünk a polgáriskolákról is intézkedik, de

egyfelől hiányosan, másfelől pedig oly követelőzően, hogy teljes lehetetlenség megfelelni intencióinak. A 74-ik szakasz tizenöt, esetleg tizenhat tárgyat szab meg kötelezően, a latin és francia nyelveket pedig rendkívüliekül engedélyezi, s az órák legkisebb számát 24-ben, a legnagyobbat 26-ban állapítja meg, s megkívánja, hogy a köteles tárgyak — melyek a latin vagy francia kivételével azonosak a középiskolákéival — kimerítőbben taníttassanak, mint a gymnasiumok vagy reáliskolák négy alsó osztályában, s mégis ott sokkal kisebb képzettségű egyénekre bizza a tanítást, mint a középiskolákban, hol a négy alsó osztályban 28—28 rendes óra van. Ez valóságos visszasság lévén, a vidéki közönség a szervezés után néhány évre már elfordult a polgáriskoláktól, és csak ott küldte és küldi nagyobb számban oda gyermekeit, hol nincsen középiskola, de akkor is csak az alsóbb osztályokat keresik, s ezekből is menekülnek, ha látják vagy gondolják a szülők, hogy fiaik kiállhatják a latinból vagy francziából a fölvételi vizsgálatot. A két felső osztály ifjúsága rohamosan ritkul a fővárosban ép úgy, mint a vidéken, mert a polgáriskola nyújtotta képzettség befejezetlen, s mert alig van felsőbb intézetünk, melybe végzett tanulók beléphetnének. A polgáriskolák tehát nem nekünk valók: nincsen hozzájuk való közönségünk, de nincsenek hozzá való pályák sem, vagy pedig nagyon kevés. A közoktatási kormányznak számot kell vetnie a helyzettel, s a polgáriskolákat vagy új pályák nyitásával segélyével lendíteni meg vagy át kell alakítania ipar- vagy középiskolákká, úgy, miként az egyes vidékek szükséglete megkívánja. S e kérdés már annyira acutjellegű, hogy alig halasztható messzire, épen úgy nem, mint a gymnasiumok és reáliskolák dolga.

Wlassics az egységes középiskola híve, de az unificálást időszerint nem tartja kivihetőnek, mert «a század végének művelődési elemei és iránya nem oly megállapodottak, hogy szakíthassunk a középiskolának mai szervezetével». És e néhány szóban rejtlő igazságnak valódiságát nem érezte volna a miniszter nagynevű elődje? Meg vagyok róla győződve, hogy igen, s épen e miatt késett a kérdésnek komoly munkabavételével. Nincs is még tisztázva se nálunk, se más államokban. Meg kell tehát maradnunk az 1883-ik évi XXX-ik t.-cz. alapján, a mely kétféle középiskolát statuál, és csak eme törvény keretén belül fejlesztheti tovább a miniszter gymnasiumainkat, reáliskoláinkat.

Tantervünk pædagogiaiilag helyes, de kosmopolita, holott

nekünk határozott, erős nemzeti jellegű tantervre van szükségünk. Tervünk most a gymnasiumokban 49 órát szán a latinnak, 9-et az egyetemes történetnek és csak 30 órát a magyar nyelv és irodalomnak, és 6-ot a magyar történetnek, hazánk földrajzát pedig csak az első osztályban, politikai földrajzát pedig csak a hetedikben tanulják heti 2 órában együtt az egész világgal! A reáliskolákban 28 magyar órával 48 német és francia óra áll szemben, s 9 egyetemes történetével hat magyar történeti és Magyarország földrajzát csak az első meg negyedik osztályban tanulják ott az egész világgal, itt Európával együtt. Tantervünk tehát hazánk kellő megismerésére alig fektet súlyt, és csak annyiba veszi, mint Angliát vagy Törökországot. E kosmopolitaságnak egyik legszomorúbb következménye, hogy nemzetiségi vidékeinken még a VIII-ik osztály tanulóinak sincsen elég kifejezésbeli készsége, szabatos stílusa, — s hogy vannak sajnos esetek, midőn az inficiált nyelvérzékű magyar fiúk is hadi lábon állanak a magyaros mondatszerkesztéssel! Második következménye, hogy a magyar nyelvérzék megromlása szinte elkerülhetetlen, midőn a gymnasiumok ötödik osztályától ott, hol román vagy szerb nyelvű tanfolyamok vannak, öt nyelvvel kell tanulóinknak bibelődniök néha egy és ugyanazon napon. A reáliskolákban némileg kedvezőbb a viszony, mert ott csak három kötelező nyelvvel foglalkoznak a felsőbb osztálybeliek. E soknyelvűség a magyar nyelvérzék megromlásán kívül még abban is érezteti hatását, hogy egyik nyelvet se sajátítják el tanulóink — a magyar tannyelvű iskolákban a magyart kivéve — hogy a közéletben hasznát vehetnék, avagy haszonnal olvasni tudnának idegen támogatás nélkül.

E helyzetten segíteni kell, nem egyszerre, de fokozatosan: a gymnasiumokban a latin és görög, a reáliskolákban pedig a reális tárgyak terhére. Gymnasiumainkban a harmadikig szoríthatnák a latint s a görögöt facultatív tárgygyá téve, kiegészíthetők lennének a magyar irodalmi, történeti és földrajzi órák. A reáliskolákban elhagyható lenne egy természettudományi collegium, a matematika reducálható lenne huszonöt órára mint a latin iskolákban, s ezzel meg volna oldva, különösen a gymnasiumokban, gyökeresen a magyar nyelv, irodalom és történet kérdése, és kapcsolatosan nagyot lendülvén magyar tanítás dolgában a reáliskolák is, középiskoláink nagy lépést tennének a jövő század ideálja, az egységes középiskola; — de főképen a valóban magyar iskola felé.

Középiskoláinknak nagy baja a tanárkérdés is. Középiskolai tanárnak ez idő szerint nem megy szívesen az ifjuság, mert látja, s kézzelfoghatólag tapasztalja, hogy nincsen semmi előmenetele, hogy a legmérsékeltebb ambitio nem nyerhet kielégítést.

A vidéki tanár nagyon sok esetben elmarad szellemileg is, mert nincsen módjában tanulnia. Maga nem szerezhethet könyveket, nem tarthat folyóiratokat, mert fizetése arra is nagyon szűken elég, hogy tisztességesen ruházkodjék és megéljen családjával az egészség követelményeinek megfelelően.

Előléptetést nem remélhet, mert az igazgatóság nem előléptetés, főigazgató meg nem lehet, mert a 12 főigazgatóság közül négy szerzetes talárhoz vagy valláshoz van kötve, s talán még kettőnél más tekintetek az irányadók, úgy hogy a tanárnak tanárnak kell maradnia végig, és örvendjen, ha harmincz évi szolgálat után a fizetések rendező törvény daczára eljuthat oda, hol a törvényszéki bíró már királyi decretumának megkapásakor van. A jogász tehát 30—32 éves korában jut a VIII-ik díjaztatály középső fokára, s előre haladhat a tanárra nézve szinte szédítő magaslatokig, a szegény professor pedig már a hatvanhoz közeledik — bár qualificatiójuk egyértékű! — mire megkaphatja az örvendetes hírt, hogy 1600 frt alapjavadalmazása van! De vajjon a vidékiek mikor fognak ilyen híreket hallani? vajjon örvendhet-e egyik-másik ebben a században a nagy előmenetelnek? Nem hiszem. Így tehát nem csoda, hogy megernyed sok vidéki tanár, s egy idő múlva nem szaktudományát gyarapítja, hanem csak annyit olvas, hogy ne maradjon el a napi élettől! S e sajnos elmaradástól az igazgatók se menthetik meg a tanárt, mert részben ők is csak úgy tesznek, mint a tanárok, s mert ha akarják se igen menthetik, meg lévén kötve a kezük, mert a rend azt kívánja, hogy a szűk marokkal szabott tanszerátalányokból egyenletesen fejlesszék a szertárakat, a könyvtárt még akkor is, ha a miniszterium-kijelölte alapvető munkák már megvannak, s így a törekvő philolognak is csak annyi jut, mint az esetleg elmaradt historicusnak, ki fölvágtatlanul hagyja a tanári könyvtárnak minden új históriai szerzeményét.

Hogy a viszonyok javuljanak, arra első sorban a tanárok anyagi helyzetének emelésére kell valaminek történnie, különben egész teljességében kitör a válság s maholnap nem lesz új tanárgeneratio. Előjelei a bajnak már mutatkoznak, s az állam legnagyobb részét a meglevő — ha szabad e kifejezéssel élnem — kész-

letet fogyasztja, és csak kisebb részben alkalmazhat új elemeket. A Tanáregyesületi Közlöny múlt szeptemberi számában felsorolt 29 kinevezés 58·6%-át a felekezetektől, kereskedelmi iskoláktól s főigazgatóságoktól elvont tanárok kapták! Az ötszáz forintos 30 stipendium tehát ha fog is segíteni, gyökeresen nem fogja orvosolni a bajokat, s ha a miniszterium nem gondoskodik a középiskolák személyi költségeinek jelentékeny megemeléséről, úgy a közel jövőben csak a legselejtebb elemek fognak a tanári pályára menni. Wlassics megígérte, hogy segíteni fog a «szűkölködőkön», — s talán lesz is sikere a kérelemnek, melyet a testületek, mire e sorok megjelennek, talán már be is terjesztettek. Adja Isten, hogy meghallgattassék kérelmük, mert a tanárok csak méltányos elbánást kívánnak.

Ha ezt megnyerhetik, úgy néhány év múlva módjában lesz a miniszteriumnak epurálnia a tanári kart, megkivánni, sőt megkövetelni a tudományos működést, a gentlemanlike életet, s akkor nem fordulhatnak elő olyan szomorú fegyelmi esetek, milyenek most az ország egyik legnagyobb tankerületében folyamatban vannak, s akkor majd minimumra száll az elmaradt tanárok száma is. És lesz új nemzedék is, mert anyagilag is érdemes lesz a tanári pályára lépni. S ha a tényleg alkalmazott tanárok ügye rendezve lesz, meglesz az ambitio a jelöltekben is, hogy az egyetemen megszerezzenek annyi képzettséget, mennyivel nyugodtan kezdhetik meg pályájukat, a melyen kellő szorgalommal, kitartással és tudományszeretettel majd tovább építhetnek.

Föltétlenül szükséges lesz a középiskolai administratio rendezése, illetőleg gyökeres megreformálása, mert időszerint nem felel meg a követelményeknek. Egyik legfőbb baja a sok papirosfogyasztás, a mi rohamosan emelkedik, évenként legalába 20%-al, mert a centralisatio rendkívül nagy, mert az iskolák közvetlen elüljáróinak nem lévén semmi önállóságuk, minden csekélység miatt a főigazgatók vagy ministerium jóváhagyását kell kikérniök, megnyerniök. S most alig van igazgató, kinek ne lenne évenként legalább 500 numerusa, s főigazgató, a ki 2500—3000 ügydarabnál kevesebbet látna el évenként. Valóságos papiroskorszak, mely ép úgy terhére lehet a ministeriumnak, mint terhére van a főigazgatóknak s igazgatóknak. Pedig milyen könnyen lehetne segíteni rajta. Csak a közvetlenséget kellene behozni azzal, hogy a főigazgatóságokat jelen alakjukban megszüntetvén, a főigazgatók osztály-

tanácsosi minőségben beosztatnának a ministeriumba, s mint referensek közvetlenül érintkeznének a középiskolai ügyosztály vezetőjével, avagy miniszterrel, a kellően önállósított igazgatók pedig a főigazgatóságok helyett a ministeriumhoz küldenék ügyirataikat. Az intézetek látogatását azért csak úgy teljesíthetnék, mint most, sőt eredményesebben, mert bevégezve a hospitálást összeülhetnének, s közölve egymással tapasztalataikat, észleleteiket, közös jelentést terjeszthetnének a miniszter elé, míg most a középiskolai ügyosztály vezetőjének tizenkét jelentésből kell összebőgésznie a valódi állapotokat.

Egyébként a hospitálás is eredményesebb lenne és célravezetőbb, ha nem minden évben, hanem trienniumonként történék, de akkor kellő körülményességgel, s kellő, mondjuk, teljes középiskolában két heti időtartammal, hogy a főigazgatóknak módjukban legyen kellően észlelniök minden egyes tanár sáfarkodását, eljárását. Ily hospitálás után a főigazgató kritikája részletes adatokra támaszkodhatnék, s összehasonlító pillantást vehetne az illetékes forum az intézet fejlődésére, míg most sokszor úgy járnak a főigazgatók, mint a szülők, hogy nem veszik észre gyermekeik fejlődését vagy stagnálását, mert minden nap látják őket, míg ellenben a jó barát, ki három éve nem látta őket, ugyancsak nagy különbségeket találhat. Fölösleges az évenként való látogatás és fölülvizsgálás a miatt is, mert a főigazgatók évről-évre megjelennek az érettségin s így látják minden évnek végeredményét, s mert minden évben tanulmányozhatják az intézet működését az évközi s az évvégi értekezlet jegyzőkönyvéből, az évi értesítőből és az igazgatók zárójelentéséből, melyek ugyancsak részletesek és szigorúan megszabott pontok szerint szerkesztvék.

Főigazgatóinknak a központba való behívása megkönnyítené a ministerium dolgát is, különösen a szakkérdések intézésében, mert ott lennének kéznél a kiváló szakemberek, kik azonnal véleményt mondhatnának a középiskolának minden ügyében, a kik előkészíthetnék a ministeriumnak a középiskolai ügyekben való minden, a törvényhozás valamint a közoktatási tanács elé terjesztendő javaslatát.

A közoktatási tanácsnak visszaállítása, úgy hiszem, helyeslő viszhangra fog találni, különösen ha a tankönyvbírálat elvételük ressortjából. Ezt legjobb lenne a központba rendelt főigazgatók

tanácsára bizni, mely a ministerium jóváhagyásával a középiskolai ügyekben jártas szakemberek meghallgatása után mondaná ki ítéletét: az engedélyezést vagy eltiltást.

Bőséges fejtörést fog okozni közoktatási ministerünknek a középiskolák elhelyezésének kérdése is, mert itt-ott már türehtetlen állapotok vannak.

Végül a harmadik egyetemről beszélt Wlassics, — s a harmadik főiskola föllállítását nem tartja időszerűnek. Örvendünk azonban, hogy szavain átesillant az ok, miért nem tartja opportunusnak. Nem elvi kifogása van ellene, csak pénzügyi, — mert a közokt. ministerium most sem rendelkezik akkora összegekkel, hogy fölszerelhetné oly bőségesen, mint ő contemplálja, a meglévő két egyetemet. De vajjon ez elég ok arra, hogy a harmadik egyetem szervezése elhalasztassék évek hosszú sorára, vajjon a budapesti és kolozsvári egyetemek fölszerelése olyan gyarló, hogy nem mehetünk tovább, míg ezekkel nem végeztünk? Ez nem elég ok a halasztásra, miként e lapok hasábjain bőven kimutatta Heinrich Gusztáv, kimutatva azt is hogy megvan a kellő szellemi erő, s meg lenne a hallgatóság is, akár Pozsonyban, akár Szegeden állítsák a harmadik Alma Matert.

Wlassicsnak tehát a parlamenti harczok lezajlása után száz kézzel és genialitásának egész erélyével, hevével kell munkához látnia, — és ha a viszonyok megszilárdultával módjában lesz beváltania programját, úgy méltán megérdemli hazánk háláját!

Fehértemplom, 1895. jan. 29.

KIRÁLY PÁL.

E cikknek némely állításával nem érthetünk egyet. Nevezetesen abban az állításban, hogy «tantervünk pädagogiailag helyes, de kosmopolita» — ellenmondást látunk. Ha tantervünk pädagogiailag helyes, akkor *eo ipso* nem lehet kosmopolita, mint a helyes pädagogia nem hanyagolhatja el a nemzeti szempontot. S tantervünk nem is hanyagolja el, sőt hazánkban először kísérti meg a megvalósítását. Ha Utasításaink szerint tanítunk, akkor voltaképp minden óra — magyar óra egyszersmind. E tekintetben nem az óraszám dönt, hanem az irodalmi tanítás koncentrációja, mely első sorban a magyar irodalmi oktatás javára érvényesül. — S az említett nemzeti szempont épen nem követeli a klasszikus nyelvek megszorítását. E veszteséget nem pótolná a magyar irodalmi, történeti, földrajzi órák szaporodása. Hisz a cikkíró a mai polgári iskola *ellen* van: miért akar hát a gymnasiumból csinálni polgári iskolát? — Nem lelkesedhetünk végre azon javaslat mellett, mely szerint a főigazgatók a központba volnának behívandók, hogy hivatalukat ott végezzék, mert a főigazgatóknak épen az a főfeladatuk, hogy kerületük székhelyén közvetlen hatásukkal oly mintáintézetet teremtsenek, mely a kerületbeli többi intézeteknek is például szolgálhat.

A szerk.